

УДК 130.2:316.32 (045)

Л.Г. Дротянко

ФІЛОСОФСЬКА РЕЦЕПЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОВИ В МЕДІАКУЛЬТУРІ ХХІ СТОЛІТТЯНаціональний авіаційний університет
ORCID ID: 0000-0001-7041-5787; RESEARCHER ID: B-4168-2019

Анотація. У статті здійснюється філософське дослідження трансформаційних процесів, що відбуваються в мові медіакомунікації через застосування інформаційно-комунікаційних технологій, які суттєво впливають на форму та зміст мови комунікації, на зародження і розвиток нових форм і засобів сучасної аудіовізуальної комунікації. Звернена увага на те, що науковий інтерес до змін у медійній культурі значною мірою посилюється у зв'язку з публікацією роботи М. Маклюєна «Розуміння медіа». Окреслюються особливості змін у мові медіакультури, яка зароджується з кінця ХХ століття у зв'язку з виникненням все нових технічних засобів у галузі медіа, і набуває закономірного характеру в комунікативних практиках у ХХІ столітті..

Ключові слова: медіакультура, мова комунікації, культура комунікації, комунікативні практики, інформатизація суспільства, інформаційно-комунікаційні технології.

Вступ

Поняття «медіакультура» введено до наукового обігу відносно недавно, хоча сам феномен медійної культури складався в суспільстві впродовж досить тривалого часу, особливо з розвитком технічних медійних засобів. Вони суттєво впливали на всі соціальні практики, в яких знаходили широкі застосування. Ці процеси посилювалися наприкінці ХХ століття через повсюдне впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій, що прискорювало і виробництво, і поширення все нових культурних феноменів. Саме технічні засоби супроводжували і зміни в структурі мовних засобів, якими послуговувались виробники і споживачі цих нових феноменів культури. Суттєвих трансформацій зазнавали не лише зовнішні форми мови, яку використовували представники різних сфер культури, але й піддавався трансформаціям і трансформаціям зміст традиційних мовних засобів: природних і штучних мов, знакових систем різних видів мистецтва, традиційних форм духовної культури тощо.

Не можна говорити, що до впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у медійну сферу дослідники не вивчали змін, що відбувалися у сфері мовної комунікації, проте науковий і філософський інтерес до цих процесів посилюється саме після революційних змін у технічних медійних засобах кінця ХХ – початку ХХІ століть. Важливу роль у цьому відіграла фундаментальна праця канадського вченого Маршала Маклюєна «Розуміння медіа (Understanding Media)», видана в 1964 році. Він не лише проаналізував процеси розвитку технічних засобів комунікації, які сприяли «зовнішнім розширенням людини» (М. Маклюєн), але й показав, що вони суттєво вплинули на трансформацію комунікативних процесів у суспільстві. При цьому значних змін зазнали і мовні засоби комунікації, на що він звернув особливу увагу в процесі аналізу змін письмового, усного мовлення і друкованого слова, які відбувались через впровадження нових медійних засобів. Найбільшою мірою він досліджував вплив електричних технологій комунікації на зміни в мові,

проте передбачив і майбутні трансформації мовної комунікації, які відбудуться під впливом комп'ютерних технологій (McLuhan 2014). На нашу думку, своїм дослідженням суспільних трансформацій під впливом новітніх технічних медійних засобів учений започаткував осмислення трансформацій у медіакультурі, в тому числі трансформацій мови комунікації в цьому контексті.

Мета дослідження

На підставі філософського аналізу функціонування мови в умовах формування інформаційної ери окреслити особливості трансформації мови комунікації в різних феноменах сучасної медіакультури, пов'язаної з використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Методологія дослідження

Найбільш адекватними методологічними засобами для досягнення сформульованої мети є соціокультурний та аксіологічний методологічні підходи, а також методи культурно-семантичного аналізу, герменевтики, діалогічності філософських точок зору.

Результати

Як відомо, термін медіа (media, medium) буквально означає засіб, посередник. Уведений до наукового обігу в ХХ столітті, він заповнив усі галузі культури у значенні «масова» або «медіа» культура. Термін «медіакультура» був запропонований культурологами вже наприкінці ХХ століття для позначення масової культури саме інформаційного суспільства. Його стали використовувати найчастіше у значенні посередник між владою та суспільством, а пізніше в науковій літературі цей термін набув набагато ширшого змісту, який охоплює культуру вироблення, культуру передавання, культуру споживання інформації. До медійних засобів почали відносити супутникове телебачення, відео, ЕВМ, Інтернет, електронну пошту, мобільний зв'язок та інші засоби, за допомогою яких продукують і розповсюджують інформацію різного роду, виду та форми у процесі інформатизації суспільства. Зародження і розвиток новітніх засобів продукування, поширення та споживання інформації, а також

заснованих на них технологій суттєво вплинули і на мову інформації.

У цьому зв'язку М. Маклюен розглянув відмінності впливу усної і писемної мови на культуру. Він показав, що при переході від усного слова до писемного в західній культурі відбулася трансформація західних цінностей завдяки появі таких технічних засобів комунікації, як телефон, радіо і телебачення. На відміну від доалфавітного письма, яким важко було оволодіти, алфавіт можна було засвоїти за лічені години. М. Маклюен вважав, що саме на писемності будується цивілізація, оскільки писемність є обробкою за допомогою зорового відчуття культури за єдиним взірцем, розширенням у просторі і часі за допомогою алфавіту. На його думку, вже електрична технологія, яка розширює наші відчуття і нерви до глобальних масштабів, буде мати величезні наслідки для мови. Він передбачав і майбутній ще більший вплив комп'ютерних технологій на трансформації мови комунікації, які обіцяють дати нам засоби миттєвого переводу будь-якого коду чи мови в будь-який інший код чи мову (McLuhan 2014).

У XXI столітті розвиток електронних засобів комунікації спричинив трансформації у аудіовідео-продукції та й загалом у медійній культурі: в сучасному кіно, телебаченні, музичній культурі з її кліповим спрямуванням, Інтернеті як сучасному засобі реклами і PR-компаній та інших. З'явилися не просто нові види аудіовідеопродукції, а такі, що оперують власними мовними засобами, в яких переважає чуттєвий образ, покликаний впливати, в першу чергу, на чуттєво-емоційний стан і психіку споживачів цієї продукції. Як відомо, у процесі створення екранної продукції використовується своя знакова система, яка тісно пов'язана з машинною мовою, адже в сучасній медіакulturі аудіовізуальна комунікація є синтезом творчих і технологічних процесів.

Вже в 70-х роках XX століття у зв'язку із впровадженням новітніх електронних засобів комунікації у постмодерній філософії, зокрема у французькій, звернена увага на зміни у мові. Так, Ж.-Ф. Ліотар у праці «Стан постмодерну», виданій у 1979 році, писав про те, що великі оповідання («нарративи») зазнають кризи, поступаючись малим нарративам. Особливо це стосувалося мови наукового знання, яке в попередню епоху модерну ґрунтувалося саме на великих оповіданнях. Низку філософських праць, присвячених трансформації мови в постмодерну епоху, видали Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі, які кидають виклик традиційному розумінню мов. Поширення в різних комунікативних практиках використання комп'ютерних технологій, за допомогою яких формують одночасно об'єктивний образ (те, що фіксується камерою) і суб'єктивний образ (те, що сприймається органами зору), обидва є конституційованими. «Дельоз твердить, що образи та знаки в медіа-засобах, зокрема в кінематографі, а також і в комп'ютерних композиціях та іграх, спонукають нас установлювати кореляцію між образом сприймання та сприйняттям фотокамери або комп'ютерного розуму. Образи та знаки більше не втілюють усеохопного образу, а репрезентують образ, який розчиняє і усуває простір, нарратив і час». А залишається лише кліше та пародія у мові нових медіа, що йдуть лише одним із трьох можливих курсів:

намагаються врятувати «американську мрію», марний і прикрий досвід або створення серії свіжих образів» (Пенрод 2003, 240). Це суттєво змінює традиційне розуміння мови в її послідовності, лінійності: мовні позначення починають втрачати традиційний порядок класичних мов.

Трансформація мови як стрижня культури суспільства спричиняє суттєві зміни і в інших складових медійної культури: сучасних телебаченні та кінематографі, в соціальних мережах, в образотворчому мистецтві тощо, оскільки «значна увага приділяється соціально-конструюючим функціям мови, мові як досвіду соціальних комунікацій, у якому відбувається концентрація... соціальних значень» (Комаха 2015, 144-145). За таких обставин функціонування мови слова і знаки, які традиційно вимагали досить жорсткого дотримання норм та правил з точки зору традиційних синтаксису, семантики і прагматики, почали використовуватись зі зміненими, викривленими значеннями, або й без будь-яких значень. Окрім того, виникли нові образи і знаки, якими замінили традиційні, які є симулякрами речей і явищ. Ними стали так звані смайли або емотикони, в яких замість букв алфавіту будь-якої природної мови використовують обриси облич, що нагадують маски з певним вираженням людських емоцій.

Красномовно про це написав сучасний американський філософ Д. Нейсбіт (D. Naisbitt) у праці «Старт! (Mind Set!)», зазначивши, що сьогодні візуальний ряд – від образотворчого мистецтва й архітектури до високої моди і дизайну товарів широкого вжитку – з безпрецедентною швидкістю розповсюджується по світу. Це світ Ем-ті-ві, в якому відеоряд витісняє словесну оповідь (Naisbitt 2009). В одній із попередніх статей, ми писали, що процеси цифровізації ведуть до спрощення мови комунікації, яке супроводжується зниженням загального культурного рівня молоді. В соціальних мережах учасники комунікації створюють специфічні мовні засоби, з якими обізнане лише певне коло «посвячених». Причому ці штучно створені символи і знаки нерідко не мають суттєвого змісту, і навіть стосунку до реальності. В такому випадку бідною для суспільства обертається малограмотність молодого покоління, відсутність умінь використовувати все багатство природної мови, живого спілкування, в якому передається ціла гама справжніх, а не смайликових, почуттів та емоцій. На жаль, у соціальних мережах використовуються меми, фотожаби та інші комп'ютерні засоби, які є мовою ненависті, ворожнечі, агресії тощо (Дротянко 2021, 18-19).

Однією з особливостей сучасної медійної культури та її мови стало використання метафоричного вживання мовних засобів. Як пише Л. Комаха, «метаформа звернена до прихованого, латентного у предметі. Вона відкрита для безлічі інтерпретацій. Будучи семантично насиченою, вона не допускає експлікації, тобто перефразування в мові без втрати значущих конотацій. Тому звернення до плюралізму інтерпретації становить саму сутність метафоричного смислу» (Комаха 2015, 145). В контексті даної статті використання метафори у процесі продукування тієї чи іншої інформації через медійні засоби нерідко породжує сенси, які викривляють справжній зміст інформації або у

прихований спосіб, як зазначила Л. Комаха, може містити образливий чи ворожий зміст. Але прихованість справжнього, закладеного автором/авторами змісту метафори, не дозволяє адресатам звертатись до суду з позовом щодо приниження людської гідності.

Як пише М. Маргароні, в сучасній культурі «від початку 70-х рр. інтерес до метафори вийшов за межі літератури, заповнивши такі сфери, як філософія, наука, історія та правничі студії, які раніше виключали фігуральні звороти як перешкоду до їхніх намагань знайти істину» (Маргароні 2003, 262). Стосовно широкого застосування метафори у філософії, зазначимо, що особливо багато уваги їй приділив Ж. Дерріда в творі «Поля філософії». Тут він аналізував застосування метафори у своїх філософських текстах такими видатними філософами, як Платон, Арістотель, Р. Декарт, Е. Гуссерль, М. Хайдеггер, дослідження цього культурного феномену в творчості Г. Гегеля, Г. Башляра, Ф. Ніцше, З. Фрейда, а також сучасних праць філософів-постмодерністів. Його глибокий аналіз як використання, так і дослідження природи метафори в історії розвитку культури філософування метафори привів Ж. Дерріда до висновку, що «метафора визначається філософією як тимчасова втрата сенсу, економія без непоправної шкоди власності, неодмінний відхід, але й історія внаслідок та в горизонті колового повторного привласнення власного сенсу. Ось чому її філософська оцінка завжди мала два сенси: метафора загрожує, вона є чужою спогляданню (баченню або контакту), *поняттю* (схоплюванню або власній присутності означника), *свідомості* (близькості присутності до себе); але вона у змові з тим, чому вона загрожує, вона є необхідною йому тією мірою, якою відхід є *по-верненням*..., яке спрямовується функцією уподібнення... відповідно до закону тотожності»... Отже, метафора завжди несе в собі свою смерть. І ця смерть, безсумнівно, є і смертю *філософії*» (Derrida 1982).

Не називаючи терміну «медіакультура», Ж. Бодріяр, по суті, на нашу думку, пише про її розуміння у філософії постмодернізму. Так, розглядаючи зміст поняття симулякру як одного із засадничих у постмодерній філософії, він розглядає його як знак і здійснює ієрархічну класифікацію симулякрів: «1) симулякри «першого порядку», які ще вказують на оригінал, такі як барокова підробка; 2) симулякри «другого порядку», витворені механізованими процесами промислової революції, які врешті-решт дають конвеєрні серії точних копій; 3) симулякри «третього порядку» постмодерністського періоду, які передусім прив'язані до засобів комунікації та інформації і в результаті дають симульовану гіперреальність, яка «є більш реальною, ніж сама реальність», і позбавлена будь-якого референта» (Сміт 2003, 385). Отже, у цій ієрархічній системі знаків-симулякрів Ж. Бодріяра йдеться саме про трансформацію мови (знаків), яка зумовлена розвитком технічних засобів комунікації та зміною форм представлення інформації.

Аналізу цього нового для медіакультури кінця ХХ-початку ХХІ століть мовного феномену приділяє увагу М. Моос. У статті, вміщеній у Енциклопедії постмодернізму, автор пише, що симуляція є тим рідкісним прикладом, коли поважна наука пішла слідом

за постмодерністською художньою літературою: «У своєму опублікованому 1984 р. науково-фантастичному романі «Нойромансер» Вільям Гібсон описує кіберпростір, той квазіреальний простір, у якому людський розум перебуває під час контакту з комп'ютером. Розробники комп'ютерних програм узяли це бачення за проект для своїх досліджень віртуальної реальності. Кіберпростір – це поняття, центральне для кіберпанка та кіберкультури і конститутивний фактор у розвитку постмодерної суб'єктивності» (Моос 2003, 386). А як відомо, кіберкультура є за своїм змістом медіакультурою, основними засобами якої є комп'ютерні технології, за допомогою яких продукується, тиражується та розповсюджується різноманітна інформація, а також різноманітні форми медійної продукції. Для її виробництва і функціонування використовуються як природні, так і штучні мовні засоби, такі як: графічні символи і знаки; аватари; спеціально розроблені знакові коди тощо, які мають неоднозначне тлумачення користувачами медіапродукції.

У медіакультурі кінця ХХ – початку ХХІ століття своєрідного значення та різних його відтінків набули поняття «текст» і «письмо», перш за все, завдяки філософським творам Р. Барта та Ю. Крістевой. Як зазначає Ю. Крістева, у творі «Міфології» Р. Барт писав, що «комунікація не дорівнює письму», бо в комунікації створюється нова «мова», в якій ховається справжнє значення, яким володіє природна мова. Ця нова «мова» є, на його думку, вже не комунікативною, а трансформативною, навіть згубною як для Я, так і для «іншого» (Крістева 2004, 25). Сама Ю. Крістева вводить нові терміни для осмислення мови: «фенотекст» та «генотекст», де перший – це готовий, твердий, структурований семіотичний продукт, який має цілком певний зміст. Проте він виступає лише авансеною, за якою криється «друга сцена», яку вона назвала «генотекстом». Він є неструктурованою множиною, набуваючи структурної визначеності лише на рівні «фенотексту» (Крістева 2004). На нашу думку, їх можна зіставити з такими елементами мови сучасних медіа, як кліпи, відеожаби, емотикони та інші візуальні зображення у вигляді динамічних образів, а не традиційними текстами.

Вітчизняна дослідниця трансформації мови в умовах інформатизації суспільства О. Антіпова зачіпає проблему зміни мовної норми. Вона зазначає: «В умовах інформаційного суспільства мовна норма набуває амбівалентного характеру: з одного боку, вона постає як закономірний вияв адаптаційного потенціалу мови в нових умовах інфообміну, а з іншого – як чинник, що становить потенційну загрозу для культури мовлення на всіх рівнях» (Антіпова 2019, 131). У цьому зв'язку вона звертає увагу на «збільшення варіативності мовних одиниць та слововживання загалом, послаблення мовностилістичних і правописних норм, масовий та неконтрольований потік іншомовних запозичень, зростання в публічному функціонуванні авторських новотворів» (Антіпова 2019, 131-132). Як висновок, О. Антіпова вважає, що ключовими тенденціями в інформаційному суспільстві, що стосуються трансформації мови, є: зближення усного та писемного мовлення як ключовий атрибут мережевого простору; тяжіння до лаконічності,

спрощення та водночас більш серйозний підхід до слововжитку, що простежується в межах добору ключових слів під час пошуку інформації; розмивання мовної норми під впливом медіакультури, полілогу комунікації віртуальної спільноти в глобальному масштабі (Антіпова 2019, 133).

Розвиток технічних медійних засобів у XXI столітті породжує нові технології, за допомогою яких створюються нові аудіовізуальні феномени масової культури. В них використовуються нові види вираження їхнього сенсу (і не завжди - об'єктивного змісту, який «ховається» за зовнішнім зображенням). Частіше за все вони мають метафоричну форму, яка вносить культурний дисонанс у процес комунікації, особливо ж у випадках, коли комунікантами є представники різних поколінь. Прикладом може бути сучасне інтерактивне телебачення, в програмах якого використовуються елементи гри, в тому числі з використанням деформованих слів природної мови, а то й еклектичне поєднання слів із різних національних мов, а також штучної комп'ютерної мови. Представникам старшого покоління важко змагатися із «жителями Інтернету», які традиційною мовою майже не послуговуються. Нерідко такими мовними засобами позначають не стільки реальність, скільки квазі-реальність, яка носить штучний характер (як і мовні засоби для її вираження), посилюючи глибину провалля у процесі комунікації представників різних поколінь.

Медійна культура XXI століття пронизана щоденним використанням мобільного зв'язку, електронної пошти, онлайн навчання й роботи на платформах zoom, google meet та інших електронних ресурсів. З одного боку, ці новітні засоби комунікації прискорюють і розширюють користувачам доступ до джерел необхідної інформації, дозволяють спілкуватися одночасно з великою кількістю людей тощо. Проте, з другого боку, в таких видах комунікації значно спрощується мова, яка при цьому використовується. З лексики учасників таких видів онлайн спілкування зникають цілі пласти слів і мовних зворотів, які в безпосередньому спілкуванні прикрашають людські взаємини, передають цілу гаму людських почуттів та емоцій. Живе мовлення замінюється значками, дужками, двокрапками тощо. Ще гіршим явищем у функціонуванні мови є порушення в письмовому варіанті комунікації лінгвістичних норм і правил правопису, відсутність розділових знаків у реченнях, написання з малої букви власних імен та інші порушення. Все це веде до зниження загальної культури суспільства, до втрати естетичного в комунікативних процесах, про що пишуть у наукових дослідженнях філософи, культурологи, лінгвісти, представники інших гуманітарних наук у різних країнах світу.

Обговорення

Певною мірою осмислення сучасних медіакультури, кіберкультури, кіберпростору і мови комунікації в них заціпає ціла низка дослідників. Так, М. Кастельс до сучасної культури відносить: «ЗМІ у всіх їхніх формах, розваги, мистецтво, моду, видавничу справу, музеї, власне – галузі творіння культури» (Кастельс 2007, 227). На його думку, виникнення Інтернету стало ще одним новітнім феноменом культури, в якій вироблений «набір цінностей і переконань, які визначають поведінку

людини. Повторювані моделі поведінки породжують звичаєві норми, дотримання яких контролюється інституціями та неформальними соціальними організаціями» (Кастельс 2007, 34). Домінуючу роль у творенні сучасних феноменів культури відіграють інформаційно-комунікаційні технології, за допомогою яких створюють новий соціально-культурний простір – паралельного, «віртуального» світу, який часто некритично сприймається користувачами як об'єктивна реальність. Проте ця реальність повністю занурена у віртуальні образи, у вигаданий світ. Інтернет створює кіберпростір, який є «комунікаційним середовищем із власною логікою та власною мовою. Але він не прив'язаний лише до однієї певної зони культурного вираження. Він проходить через усі. До того ж, його спілкування зазвичай утілено в соціальній діяльності, яка не є ізольованою в чомусь подібній до вигаданого світу сфері рольової гри та фальшивих осіб» (Кастельс 2007, 199-200). Дослідник вважає найбільш інноваційною лінією мислення стосовно культурних перетворень у «Вік Інформації» традицію, побудовану навколо гіпертексту та перспективи мультимедійності.

Особливості кіберпростору і кіберкультури на рубежі століть аналізував М. Дері, який зазначав, що «комп'ютерна культура, або, інакше, кіберкультура» стає все ближчою до того, щоб досягнути «другої космічної швидкості» (Деру 2007, 5). Він показав, що кіберпростір захоплює в свої тенета контркультури 60-х років минулого століття, і в такий спосіб відбуваються культурні трансформації панків, які перетворюються на кібер-панків; рокерів, які формуються у комп'ютерний вид кібер-рок; кіберкультура трансформує й мистецтво боді-арт, в якому вже немає поклоніння натуральному «качку»: його замінив кіборг (Деру 2007). Як висновок, виглядає висловлювання М. Дері, що сьогодні віртуальна реальність – це невід'ємний елемент поп-культури.

Схожої думки дотримується Т. Мершій, аналізуючи трансформації, що відбуваються з контркультурою завдяки Інтернету. Авторка вважає, що контркультурні групи в умовах повсюдного розповсюдження інтернет-комунікацій переміщуються у віртуальний простір. Вона зазначає, що «віртуалізація контркультурного середовища – це трансформація контркультури у субкультури за інтересами, що існують в Інтернет-просторі. Субкультура інформаційного суспільства трансформувалася в площину Інтернету, ставши соціальним угрупованням, представників якого об'єднує те, що кожен із них себе зараховує. Представник чи носій субкультури приймає норми, цінності, картину світу, стиль життя та інше – за зразок свого існування» (Мершій 2015, 126). У такий спосіб віртуальне середовище субкультур постає як середовище інформаційного суспільства, яке конструюється за допомогою ЗМІ, мас-медіа, інтернет-технологій. При цьому віртуальне середовище субкультур здійснює деформуючий вплив на спосіб мислення і менталітет, на шкалу культурних норм та цінностей (Мершій 2015, 126).

Про деформуючий вплив на психіку і свідомість користувачів аудіовідеопродукції сучасних масмедіа пише Т. Пода, яка зосереджує свою дослідницьку увагу на феномені залежності від Інтернету його користувачів. Вона зазначає: «...феномен інтернет-

залежності можна віднести до негативних наслідків впливу сучасних інформаційних технологій на соціальні відносини, виникнення і домінування нових форм соціальної взаємодії та перенесення реальної взаємодії у віртуальну сферу» (Пода 2018, 108). І висновує: «Нові можливості, що їх надає Інтернет для формування віртуального способу життя людини, надають їй широкий вибір у сфері комунікації... Ці можливості створюють як нові свободи, так і нові залежності, породжують специфічні екзистенційні проблеми («самотності в мережі», втрату ідентичності з реальними соціальними групами, намагання втекти від реальності (ескапізм) та ін.)» (Пода 2018, 110). Від себе додамо, що така дія на психіку людини здійснюється саме через створення відповідної системи образів, знаків, символів, смайлів, масок, піктограм та інших форм мови Інтернету.

Висновки

Філософська рецепція трансформаційних процесів у мовних засобах комунікації наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть дозволяє зробити висновок, що нові феномени аудіовідеопродукції сучасної медіакультури руйнують усталений порядок застосування природної і штучної мови, який формувався впродовж багатьох десятиліть і був зрозумілим більшості учасників традиційних комунікативних практик. Поява нових видів і форм електронної масової культури, таких як інтернет-комунікація, відеоігри, музичні кліпи, інтерактивні телепрограми, нові види аудіовідеомистецтва тощо, призводить не лише до формування нових знакових та символічних систем, відеообразів тощо, але й до небезпечної деформації (а не трансформації) мови комунікації в різноманітних соціальних практиках інформаційної ери.

Філософи, культурологи, соціологи кінця ХХ – початку ХХІ століть, такі як Ж.-Ф. Лютар, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоз, М. Кастельс, М. Дері, Дж. Нейсбіт та інші, слідом за М. Маклюеном, виявили суттєві зміни у співвідношенні мовного знаку та візуального образу в сучасній медіакультурі, показали зміни змісту знаків, символів, слів, образів, які перетворюються на різного роду симулякри, за якими може зовсім не стояти будь-якого змісту. Зазначене знижує рівень комунікативної культури суспільства, веде до спрощення й до збіднення мови як одного з головних засад культури.

Негативного значення у сучасній медіакультурі набуває застосування метафори, в якій використовуються викривлені значення і сенси. Застосування метафори є загрозовим для культури, бо вона руйнує її зміст, а використання її у філософії, як справедливо писав Ж. Дерріда, є згубним для філософії, є її смертю.

Список літератури

1. Derrida J. *Margins of Philosophy*. The University of Chicago Press. 1982. 360 p.
2. Dery M. *Escape «Velocity: Cyberculture on the boundary of centuries»*. 2007. Grove Press. 402 p.
3. McLuhan M. *Understanding Media: The extensions of men*. London & New York, 2014. URL: <https://esidnopen.data.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf>
4. Naisbitt J. *Mind Set!* HarperCollins, e-books, 2009. 304 p.
5. Антіпова О. П. Трансформація мовної норми в умовах інформаційного суспільства. *Вісник Національного авіаційного*

університету. Серія: Філософія. Культурологія. Вип. 1(29). 2019. С.130-134. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.29.14073>

6. Дротянко Л. Г. Цифровий вимір сучасного етапу цивілізаційного розвитку соціуму. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. Вип. 1(33). 2021. С.16-21.*

7. Кастельс М. *Інтернет -галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства*. К.: «Ваклер», 2007. 304 с.

8. Комаха Л. Г. *Логічні засади аргументації у філософському знанні*. Монографія. Центр учбової літератури, 2015. 360 с.

9. Крістева Ю. *Полілог*. К.: Вид-во Юніверс, 2004. 480 с.

10. Маргароні М. Метафора. *Енциклопедія постмодернізму*. Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. С. 262-263.

11. Мершій Т. В. Особливості функціонування контркультурних груп в інтернет-середовищі в інформаційну еру. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. Вип. 1(21). 2015. С. 123-126.*

12. Моос М. Симуляція (simulation). *Енциклопедія постмодернізму*. Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. С.386.

13. Пенрод Д. Лінгвістика. *Енциклопедія постмодернізму*. Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. С.236-240.

14. Пода Т. А. Соціокультурні аспекти феномена інтернет-залежності. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. Вип. 2(28). 2018. С. 107-111.*

15. Сміт Д. Симулякр (simulacrum). *Енциклопедія постмодернізму*. Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. С. 384-385.

References

1. Derrida, Jacques. *Margins of Philosophy*. Translated by Alan Bass. Chicago: The University of Chicago Press.

2. McLuhan, Marshall. 2014. *Understanding Media: The extensions of men*. London & New York. <https://esidnopen.data.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf>

3. Dery, Mark. 2007. *Escape Velocity: Cyberculture on the boundary of centuries*. Grove Press.

4. Naisbitt, John. 2009. *Mind Set!* [Edition unavailable]. Harper Collins. <https://www.perlego.com/book/598844/mind-set-pdf>.

5. Antipova, Olha. 2019. "Transformatsiia movnoy normy v umovakh informatsiynoho suspilstva" ["Transformation of linguistic norms in the conditions of Informational society"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology 1 (29): 130–134. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.29.14073>.*

6. Drotianko, Liubov. 2021. "Tsyfrovyy vymir suchasnoho etapu tsyvilizovanoho rozvytku sotsiumu" ["Digital dimension of current stage of society's civilization development"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology 1 (33): 16–21.*

7. Kastels, Manuel. 2007. *Internet-halakyka. Mirkuvannia shchodo Internetu, biznesu i suspilstva* [The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society]. Kyiv: "Vakler".

8. Komakha, Larysa. 2015. *Lohichni zasady arhumentatsii u filosofskomu znanni* [Logical Principles of Argumentation in Philosophical Knowledge]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.

9. Kristeva, Yuliia. 2004. *Poliloh* [Polylogue]. Kyiv: Vyd-vo Yunivers.

10. Marharoni, M. 2003. "Metafora" ["Metaphor"]. In *Entsyklopediia postmodernizmu* [Encyclopedia of postmodernism], edited by Charlz Vinkvist and Viktor Teilor, 262–263. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy".

11. Mershchii, Tetiana. 2015. "Osoblyvosti funktsionuvannia kontrkulturnykh hrup v internet-seredovyschi v informatsiynu eru" ["Features counterculture groups in the Internet in Information age"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology 1 (21): 123–126. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.21.10725>.*

12. Moos, M. "Symuliatyia" ["Simulation"]. In *Entsyklopediia postmodernizmu* [Encyclopedia of postmodernism], edited by Charlz Vinkvist and Viktor Teilor, 386. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy".

13. Penrod, D. 2003. "Linhvistyka" ["Linguistics"]. In *Entsyklopediia postmodernizmu* [Encyclopedia of postmodernism], edited by Charlz

Vinkvist and Viktor Teilor, 236–240. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy".

14. Poda, Tetiana. 2018. "Sotsiokulturni aspekty fenomena internet-zalezhnosti" ["Socio-cultural aspects of the phenomenon of Internet-addiction"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation*

University. Series: Philosophy. Culturology 2 (28): 107–111. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.28.13384>.

15. Smit, D. "Symuliakr" ["Simulacrum"]. In *Entsyklopediia postmodernizmu [Encyclopedia of postmodernism]*, edited by Charlz Vinkvist and Viktor Teilor, 384–385. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy".

L. Drotianko

PHILOSOPHICAL RECEPTION OF LANGUAGE TRANSFORMATION IN THE MEDIA CULTURE OF THE XXI CENTURY

Introduction. Substantiates the relevance of the research topic. M. McLuhan's "Understanding Media" is analyzed for its foundational contribution to the study of language transformations in media culture. **The aim and tasks.** The aim is to outline the features of the transformation of the language of communication in various phenomena of modern media culture associated with the use of the latest information and communication technologies. **Research methods** are sociocultural and axiological methodological approaches, as well as methods of cultural-semantic analysis, hermeneutics, and dialogicity of philosophical points of view. **Research results.** Significant changes in the transformation of language in various communicative practices of media culture, which are caused by the emergence of the latest electronic means of communication at the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries, are analyzed. Special attention is paid to changes in traditional means of language, as well as the emergence of the latest forms and types of audio-video production of modern media culture, which are not based on traditional language, but on the use of images, smileys, emoticons, simulacra, etc. Peculiarities of metaphor use in modern communication practices of media culture are investigated separately. In the **discussion**, the points of view of foreign and domestic researchers on the transformation of the language of modern media culture/cyber culture, which occurred due to the introduction of modern information and communication technologies in various communicative practices, are analyzed. In the **conclusions**, the main characteristics of those transformations that take place in modern media culture are outlined. It is shown that the emergence of new types and forms of electronic mass culture, such as Internet communication, video games, music videos, interactive TV programs, etc., leads not only to the formation of new sign and symbolic systems but also to a dangerous deformation of the language of communication in various social practices of information era.

Keywords: media culture, language of communication, culture of communication, communicative practices, informatization of society, information and communication technologies.

УДК 141.4 (045)

Л.Г. Конотоп

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ РЕЛІГІЙНОЇ СВІДОМОСТІ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація. Стаття присвячена філософському дослідженню релігійної свідомості, особливостям становлення релігійності як такої, місцю релігійної свідомості в соціокультурних процесах. Окремо виділяється поняття «релігійна свідомість», яка є мінливою величиною. Розглядається ставлення до релігії й релігійної свідомості в працях Т. Гоббса, І. Канта, Гегеля, В. Вернадського та ін. Сучасний період історичного руху людства демонструє певні зміни у смислах і змістах релігійної свідомості. Сучасність – це пошуки можливостей для трансцендування «Я», пошуки подолання меж між світом матеріального і духовного, створення єдиної «картини світу». Звертається увага на те, що кожна релігійна традиція виступає як втілення й трансляція певного типу внутрішньої сутності людини, а в православній традиції затверджується онтологічна реальність і принципова новизна екзистенціальної ситуації людини, яка пов'язана з появою та усвідомленням Боголюдини. В такий спосіб, визначення сутності релігії постає дефініцією сутності релігійності. Головним висновком є те, що релігійна свідомість може розумітися як акт присутності у просторі буття, тобто як просторове поле, в якому свідомість здійснює свої зміни на основі емоційної матриці. Точніше, рафінованого почуття, у безпосередній інтенції якого - як інтуїції, здійснюється самоцінність та пов'язаність свідомості у буття цілого. Тобто постулюється самоцінність свідомості, що актуалізує безпосередню інтенцію неявного порядку.

Ключові слова: людина, релігійна свідомість, релігія, образ світу, традиції, емоції, переживання, інтенційність, трансцендування.

Вступ

Сьогодення України характеризується тим, що пропонує кожній людині постати приналежною до будь-якого релігійного напрямку, течії або руху. Реалізується той закон, що коли домінанта існуючих вірувань, домінанта релігійності й релігійної свідомості зникає із соціокультурного простору країни. Тоді вона заповнюється місіями та місіонерами різного гатунку, пасторами і «духовними отцями». Йдеться про те, що духовний простір постає не тільки не цілісним, він змінюється не тільки в своїх сутнісних характеристиках, але й у своїх ознаках. Слід погодитися з положенням відомої української вченої Л. Дротянко, яка наголошує, що «проблеми трансформації людської природи тісно переплітаються з моральними й соціокультурними

проблемами людського буття» (Дротянко 2022, 9). Змінюються межі релігійних інституцій, обрядові форми, формулювання догматів та ін. Іншими словами, релігійна свідомість починає нагадувати ковшу «печворк» і, безперечно, процеси такого плану негативно впливають як на соціокультурний простір країни загалом, так і на особливості релігійної свідомості кожної людини. Кожна релігійна традиція виступає як втілення й трансляція певного типу внутрішньої сутності людини, а в православній традиції затверджується онтологічна реальність і принципова новизна екзистенціальної ситуації людини, яка пов'язана з появою та усвідомленням Боголюдини. В такий спосіб, визначення сутності релігії постає дефініцією сутності релігійності.